

O'zbekiston Respublikasi
Maktabgacha va maktab
ta'limi vazirligi

ISSN: 2992-9008
UDK: 37

TA'LIM VA TARAQQIYOT

Ilmiy-uslubiy jurnali

2026-YIL 5-SON

www.journal.namspi.uz

Bosh muharrir: Namangan davlat pedagogika instituti rektori B.E.Xusanov

Mas'ul muharrir: Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektor M.R.Qodirxonov

Mas'ul muharrir o'rinbosari: Ilmiy tadqiqotlar, innovatsiyalar va ilmiy-pedagogik kadrlar tayyorlash bo'limi boshlig'i J.A.Yuldashev

TAHRIR HAY'ATI

Aniq va tabiiy fanlar: k.f.d., prof. Sh.Abdullayev, f-m.f.d., dots. R.Xakimov, k.f.d., prof. N.Vohidova, k.f.d., dots. M.Qodirxonov, b.f.d., dots. A.Batashov, f-m.f.n., dots., T.Abdullayev, p.f.n., dots. M.Eshnazarova, p.f.n., dots. G'.Nafasov, p.f.n., dots. M.Boltayeva.

Texnika fanlari: t.f.d., prof. A.Umarov, t.f.d., prof. A.Qayumov, PhD, dots. Sh.Xudoyqulov, PhD, dots. Abdunazarov.

Ijtimoiy-gumanitar fanlar: s.f.d., prof. T.Fayzullayev, tar.f.d., prof. A.Rasulov. f.f.d., prof. M.Ismoilov, i.f.d., dots. N.Sotivoldiyev, t.f.n., dots. A.Isoqboyev, f.f.n., dots. O.Mamatov, t.f.n., dots. Z.Haydarov, PhD. J.Yuldashev, PhD. A.Abdullayev.

Pedagogika fanlari: p.f.d., prof. B.Xodjayev, p.f.d., prof. X.Najmiddinova, p.f.d., prof. T.Ismoilov, p.f.d., prof. S.Abdullayev. p.f.d., prof., M.Y.Sobirova, p.f.d., prof., R.Zamilova, p.f.d., prof. Sh.Xujamberdiyeva, p.f.d., dost. M.Asqarova, PhD S.Jamoldinova, PhD, dots. M.Asranboyeva.

Filologiya fanlari: fil.f.d., prof. N.Uluqov, fil.f.d., prof. H.Usmanova, f.f.d., dots. X.Shokirova, p.f.n., dots. S.Misirov, p.f.n., dots. Sh.Ubaydullayev, PhD., dots. P.Lutfullayev, PhD., dots. M.Yakubbayev.

Texnik muharrir: R.Tursunov

Tahririyat manzili: Namangan shahri, Uychi ko'chasi, 316-uy.

Pochta indeksi: 160136, **Faks:** (0369) 227-27-21,

Email: Info@namspi.uz

"Ta'lim va taraqqiyot" ilmiy-uslubiy jurnali elektron to'plam sifatida O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi **Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi (AOKA)ning 2022-yil 25-oktabrdagi № 045044 raqamli guvohnomasi** asosida chop etiladi. Jurnal **Oliy Attestatsiya komissiyasining 2024-yil 30-noyabrdagi (№ 364/5) yig'ilishi qaroriga asosan pedagogika fanlari bo'yicha falsafa fanlari doktori (PhD) va fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiya ishlari yuzasidan asosiy ilmiy natijalarini chop etish uchun tavsiya etilgan.** UDK: 37, Xalqaro standartlashtirish raqami (ISSN): 2992-9008.

Maqolalarning ilmiy saviyasi va keltirilgan ma'lumotlar uchun mualliflar javobgar hisoblanadi.

FAVQULODDA VAZIYATLAR SHAROITIDA JAMOAT XAVFSIZLIGINI TAMINLASHDA NAZARIY- HUQUQIY ASOSLARI

Jo'rayev Iskandar Ubaydullayevich

Ilmiy maslahatchi: p.f.n., dotsent G'.Alimov

orzuhavas63@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur maqolada favqulodda vaziyatlarda jamoat xavfsizligi tushunchalarining nazariy-huquqiy mazmuni, ularning o'zaro aloqadorligi va huquqiy tartibga solish mexanizmlari tadqiq etilgan. Favqulodda vaziyatlarning oldini olish, aholi hayoti va sog'lig'ini muhofaza qilish, jamoat tartibini saqlash hamda davlat organlari faoliyatini muvofiqlashtirish masalalari tahlil qilingan. O'zbekiston Respublikasining favqulodda vaziyatlardan muhofaza qilish va jamoat xavfsizligini ta'minlashga oid normativ-huquqiy hujjatlari o'rganilgan. Shuningdek, favqulodda vaziyatlarda inson huquqlarini ta'minlash, axborot almashinuvi, idoralararo hamkorlik va profilaktik tadbirlarni takomillashtirish yuzasidan ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: favqulodda vaziyat, jamoat xavfsizligi, nazariy-huquqiy tahlil, huquqiy tartibga solish, fuqaro muhofazasi, jamoat tartibi, profilaktika, inson huquqlari, davlat organlari, xavfsizlik mexanizmlari.

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВЫЕ ОСНОВЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ОБЩЕСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ В ЧРЕЗВЫЧАЙНЫХ СИТУАЦИЯХ

Аннотация: В статье исследуется теоретико-правовое содержание понятий общественной безопасности в чрезвычайных ситуациях, их взаимосвязь и механизмы правового регулирования. Анализируются вопросы предупреждения чрезвычайных ситуаций, защиты жизни и здоровья населения, обеспечения общественного порядка и координации деятельности государственных органов. Рассматриваются нормативно-правовые акты Республики Узбекистан, регулирующие защиту населения и территорий от чрезвычайных ситуаций и обеспечение общественной безопасности. Особое внимание уделяется защите прав человека, обмену информацией, межведомственному взаимодействию и совершенствованию профилактических мероприятий. По результатам исследования сформулированы научно-практические рекомендации, направленные на повышение эффективности правовых и организационных механизмов обеспечения общественной безопасности.

Ключевые слова: чрезвычайная ситуация, общественная безопасность, теоретико-правовой анализ, правовое регулирование, гражданская защита, общественный порядок, профилактика, права человека, государственные органы, механизмы безопасности.

THEORETICAL AND LEGAL FOUNDATIONS FOR ENSURING PUBLIC SAFETY IN EMERGENCY SITUATIONS

Abstract: *This article examines the theoretical and legal meaning of public safety in emergency situations, the relationship between its principal concepts, and the mechanisms of legal regulation. It analyzes the prevention of emergencies, the protection of human life and health, the maintenance of public order, and the coordination of public authorities. The study reviews the legislation of the Republic of Uzbekistan concerning the protection of the population and territories against emergencies and the provision of public safety. Particular attention is given to human rights protection, information exchange, interagency cooperation, and the improvement of preventive measures. Based on the analysis, the article proposes practical recommendations for strengthening the legal and organizational mechanisms used to ensure public safety during emergencies.*

Keywords: *emergency situation, public safety, theoretical and legal analysis, legal regulation, civil protection, public order, prevention, human rights, public authorities, safety mechanisms.*

KIRISH

Zamonaviy sharoitda aholi hayoti va sog'lig'ini muhofaza qilish, jamoat tartibini saqlash hamda jamiyatning barqaror faoliyatini ta'minlash davlat siyosatining muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Tabiiy ofatlar, texnogen avariylar, yong'inlar, ekologik xavflar va boshqa favqulodda hodisalar insonlarning kundalik hayotiga, iqtisodiy faoliyatga, ijtimoiy infratuzilmaga hamda davlat boshqaruvi tizimiga jiddiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shu sababli favqulodda vaziyatlarda jamoat xavfsizligini ta'minlashning nazariy va huquqiy asoslarini chuqur o'rganish alohida ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi. Favqulodda vaziyatlarda jamoat xavfsizligini ta'minlash tushunchasi faqat xavf yuzaga kelgan paytda tartibni saqlash yoki qutqaruv ishlarini tashkil etish bilan cheklanmaydi. U xavflarni oldindan aniqlash, ularning oldini olish, aholini ogohlantirish, xavfsiz hududlarga evakuatsiya qilish, jabrlanganlarga yordam ko'rsatish va normal hayot faoliyatini tiklash kabi o'zaro bog'liq yo'nalishlarni qamrab oladi. O'zbekiston Respublikasida mazkur sohadagi huquqiy munosabatlarning asosiy manbalaridan biri 2022-yil 17-avgustdagi O'RQ-790-sonli "Aholini va hududlarni tabiiy hamda texnogen xususiyatli favqulodda vaziyatlardan muhofaza qilish to'g'risida"gi Qonun hisoblanadi. Shuningdek, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 29-noyabrdagi PF-27-sonli "O'zbekiston Respublikasi jamoat xavfsizligi konsepsiyasini tasdiqlash va uni amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Farmoni jamoat

xavfsizligini ta'minlash tizimini rivojlantirishda muhim huquqiy asos bo'lib xizmat qiladi. Mazkur hujjatlarda belgilangan vazifalar favqulodda vaziyatlarning oldini olish, davlat organlari hamkorligini rivojlantirish, fuqarolarning huquq va erkinliklarini himoya qilish hamda xavfsizlikni ta'minlash faoliyatining samaradorligini oshirish nuqtayi nazaridan muhimdir.

Tadqiqotning dolzarbligi favqulodda vaziyatlarda jamoat xavfsizligi tushunchasining mazmunini aniqlashtirish, uning boshqa huquqiy kategoriyalar bilan aloqasini ochib berish va amaliy faoliyatda uchraydigan tashkiliy-huquqiy masalalarni tahlil qilish zarurati bilan belgilanadi.

Tadqiqotning maqsadi favqulodda vaziyatlarda jamoat xavfsizligi tushunchalarining nazariy-huquqiy xususiyatlarini ochib berish, amaldagi huquqiy tartibga solish mexanizmlarini tahlil qilish va ularni takomillashtirishga doir takliflarni ishlab chiqishdan iborat.

Tadqiqot obyekti: favqulodda vaziyatlarda jamoat xavfsizligini ta'minlash jarayonida yuzaga keladigan ijtimoiy-huquqiy munosabatlardan iborat. Tadqiqot predmeti esa mazkur munosabatlarni tartibga soluvchi huquqiy normalar, nazariy qarashlar, tashkiliy mexanizmlar va ularni takomillashtirish yo'nalishlarini qamrab oladi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqotda favqulodda vaziyatlarda jamoat xavfsizligini ta'minlash masalalarini har tomonlama o'rganishga imkon beruvchi umumilmiy va maxsus huquqiy metodlardan foydalanildi. Tizimli tahlil metodi jamoat xavfsizligini ta'minlashni davlat organlari, maxsus xizmatlar, mahalliy boshqaruv organlari va fuqarolar ishtirok etadigan yaxlit tizim sifatida o'rganish imkonini berdi. Ushbu metod orqali xavfsizlikning alohida tarkibiy qismlari o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik tahlil qilindi. Formal-yuridik metod O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi, favqulodda vaziyatlardan muhofaza qilish to'g'risidagi qonunchilik va jamoat xavfsizligi sohasidagi normativ-huquqiy

hujjatlarning mazmunini o'rganishda qo'llanildi. Mazkur metod huquqiy normalarning maqsadi, mazmuni va tartibga solish yo'nalishlarini aniqlashga xizmat qildi. Qiyosiy-huquqiy metod milliy huquqiy yondashuvlarni xalqaro miqyosda favqulodda vaziyatlar xavfini kamaytirishga qaratilgan tamoyillar bilan taqqoslash uchun qo'llanildi. Xususan, Birlashgan Millatlar Tashkilotining 2015–2030-yillarga mo'ljallangan Senday tabiiy ofatlar xavfini kamaytirish doiraviy dasturidagi xavflarni oldindan kamaytirish va tayyorgarlikni kuchaytirish yondashuvlari hisobga olindi. Mantiqiy tahlil va umumlashtirish metodlari mavjud nazariy qarashlarni tizimlashtirish, jamoat xavfsizligining muhim xususiyatlarini ajratib ko'rsatish va ilmiy xulosalarni shakllantirishda foydalanildi. Tahlil va sintez metodlari favqulodda vaziyatlarning oldini olish, ularga javob qaytarish va oqibatlarini bartaraf etish jarayonlarini alohida hamda o'zaro bog'liq holda o'rganish imkonini berdi. Tadqiqotning metodologik asosini qonuniylik, inson huquqlarini hurmat qilish, xavflarning oldini olish, davlat organlari hamkorligi va ko'riladigan choralarni mutanosibligi tamoyillari tashkil etadi.

Tadqiqot normativ-huquqiy hujjatlar va ilmiy-nazariy manbalarni tahlil qilishga asoslangan. Shu bois maqolada empirik so'rovnoma yoki statistik tajriba natijalari keltirilmagan; xulosalar huquqiy va nazariy tahlildan kelib chiqib shakllantirilgan.

MAVZU BO'YICHA ADABIYOTLAR SHARHI

Favqulodda vaziyatlarda jamoat xavfsizligini ta'minlash masalasi davlat boshqaruvi, ma'muriy huquq, konstitutsiyaviy huquq va fuqaro muhofazasi yo'nalishlari bilan chambarchas bog'liq. Ushbu masalani o'rganishda normativ-huquqiy hujjatlar, xalqaro dasturlar va xavfsizlikka oid nazariy yondashuvlar muhim manba hisoblanadi.

Birinch navbatda, O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi insonning hayoti, erkinligi, sha'ni va qadr-qimmatini himoya qilishning konstitutsiyaviy asoslarini belgilaydi. Mazkur normalar favqulodda vaziyatlarda davlat organlari tomonidan ko'riladigan choralarni inson huquqlari bilan uyg'unlashtirish uchun huquqiy mezon vazifasini

bajaradi. O'zbekiston Respublikasining O'RQ-790-sonli Qonuni favqulodda vaziyatlardan aholi va hududlarni muhofaza qilish sohasidagi munosabatlarni tartibga soladi. Unda vakolatli organlarning vazifalari, fuqarolarning tegishli sohadagi huquq va majburiyatlari, favqulodda vaziyatlarning oldini olish hamda ularni bartaraf etish bilan bog'liq munosabatlarning huquqiy asoslari belgilangan. Ushbu qonun favqulodda vaziyatlarda xavfsizlikni ta'minlashning milliy huquqiy mexanizmlarini o'rganish uchun asosiy manbalardan biridir. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-27-sonli Farmoni bilan tasdiqlangan Jamoat xavfsizligi konsepsiyasi jamoat xavfsizligini ta'minlashning tashkiliy va institutsional jihatlarini o'rganishda muhim ahamiyatga ega. Konsepsiyada davlat organlari faoliyatini takomillashtirish, jamoatchilik bilan hamkorlikni kuchaytirish va zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish kabi yo'nalishlarga e'tibor qaratilgan. Xalqaro manbalar orasida Birlashgan Millatlar Tashkilotining Senday tabiiy ofatlar xavfini kamaytirish doiraviy dasturi alohida o'rin tutadi. Ushbu dastur xavflarni tushunish, xavflarni boshqarish tizimini mustahkamlash, barqarorlikka investitsiya kiritish va favqulodda vaziyatlarga samarali tayyorgarlik ko'rish kabi ustuvor yo'nalishlarni belgilaydi. Mazkur yondashuv favqulodda vaziyatlar oqibatlarini bartaraf etish bilan bir qatorda, ularning ehtimoli va salbiy ta'sirini oldindan kamaytirish zarurligini ko'rsatadi. Adabiyotlar va huquqiy manbalarni tahlil qilish asosida shunday xulosaga kelish mumkinki, jamoat xavfsizligi faqat huquqni muhofaza qilish faoliyati bilan cheklanmaydi. U favqulodda vaziyatlarning oldini olish, aholining tayyorgarligini oshirish, ijtimoiy infratuzilmani muhofaza qilish va davlat organlari o'rtasidagi hamkorlikni ham qamrab oladi. Shu bilan birga, jamoat xavfsizligi, jamoat tartibi va fuqaro muhofazasi tushunchalarining chegaralarini aniq farqlash muhimdir. Ularning vazifalari bir-birini to'ldirsa-da, mazmuni va amaliy qo'llanish doirasi jihatidan aynan bir xil emas. Shu sababli mazkur tushunchalarni yagona tizim doirasida, biroq ularning o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olgan holda tahlil qilish zarur.

FAVQULODDA VAZIYATLARDA JAMOAT XAVFSIZLIGINING NAZARIY-HUQUQIY MAZMUNI:

Jamoat xavfsizligi shaxs, jamiyat va davlatning qonun bilan qo'riqlanadigan manfaatlarini turli xavf va tahdidlardan himoya qilishga qaratilgan ijtimoiy-huquqiy holat sifatida qaralishi mumkin. Favqulodda vaziyatlarda ushbu tushuncha yanada keng mazmun kasb etib, insonlarning hayoti va sog'lig'ini saqlash, jamoat tartibini muhofaza qilish, xavfli hududlarni nazorat qilish va zarur yordamni tashkil etish kabi vazifalarni qamrab oladi.

Favqulodda vaziyatlarda jamoat xavfsizligining asosiy xususiyati xavfning tez o'zgarishi va bir vaqtning o'zida bir nechta ijtimoiy manfaatlarga ta'sir ko'rsatishidir. Masalan, tabiiy ofat sodir bo'lgan hududda fuqarolarni evakuatsiya qilish bilan bir qatorda, transport harakatini tartibga solish, tibbiy yordam ko'rsatish, moddiy boyliklarni muhofaza qilish va ishonchli axborot tarqatish talab etilishi mumkin. Mazkur tushunchani to'g'ri anglash uchun bir-biri bilan bog'liq, ammo mazmunan farqlanuvchi kategoriyalarni ajratish lozim. Jamoat xavfsizligi — shaxs, jamiyat va davlatning qonuniy manfaatlarini xavf-xatarlardan himoya qilishga qaratilgan keng qamrovli tushuncha. Jamoat tartibi — jamoat joylarida fuqarolarning xulq-atvori va ijtimoiy munosabatlarini tartibga soluvchi huquqiy hamda ijtimoiy qoidalar tizimi bilan bog'liq tushuncha. Fuqaro muhofazasi — aholini va hududlarni favqulodda vaziyatlar oqibatlaridan muhofaza qilish, zarur tayyorgarlik va himoya tadbirlarini tashkil etish bilan bog'liq faoliyat yo'nalishi. Favqulodda vaziyatlarning oldini olish — xavf manbalarini aniqlash, ularning yuzaga kelish ehtimolini kamaytirish va ehtimoliy oqibatlarni cheklashga qaratilgan choralar majmui. Ushbu tushunchalar o'zaro uzviy bog'langan. Masalan, favqulodda vaziyatda jamoat tartibining saqlanishi evakuatsiya va qutqaruv ishlarining samarali amalga oshishiga yordam beradi. Shu bilan birga, jamoat tartibini saqlash jamoat xavfsizligini ta'minlashning faqat bir qismi bo'lib, xavflarni oldindan aniqlash va aholining hayotini muhofaza qilish kabi vazifalarni to'liq qamrab olmaydi.

Nazariy jihatdan favqulodda vaziyatlarda jamoat xavfsizligini uchta o'zaro bog'liq tarkibiy yo'nalishga ajratish mumkin. Birinchi yo'nalish — huquqiy yo'nalish. U vakolatli organlarning huquq va majburiyatlari, fuqarolarning huquqiy maqomi, xavfsizlik choralari qo'llash asoslari va javobgarlik masalalarini qamrab oladi. Ikkinchi yo'nalish — tashkiliy-boshqaruv yo'nalishi. U davlat organlari va maxsus xizmatlar faoliyatini muvofiqlashtirish, axborot almashish, resurslarni taqsimlash va tezkor qarorlar qabul qilishni o'z ichiga oladi. Uchinchi yo'nalish — ijtimoiy-profilaktik yo'nalish. U aholining xavfsizlik madaniyatini oshirish, o'quv mashg'ulotlarini o'tkazish, fuqarolarni ogohlantirish va jamoatchilik bilan hamkorlikni rivojlantirishga qaratiladi. Mazkur yo'nalishlarning o'zaro uyg'unligi favqulodda vaziyatlarda jamoat xavfsizligini ta'minlash tizimining izchil ishlashi uchun muhim shart hisoblanadi.

JAMOAT XAVFSIZLIGINI TA'MINLASHNING HUQUQIY ASOSLARI VA SUBYEKTLARI

Favqulodda vaziyatlarda jamoat xavfsizligini ta'minlash huquqiy asoslangan faoliyat bo'lib, davlat organlari va boshqa vakolatli subyektlarning vazifalari qonunchilikda belgilangan vakolatlar doirasida amalga oshirilishi lozim. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi insonning asosiy huquq va erkinliklarini himoya qilishning oliy huquqiy asosini tashkil etadi. Favqulodda vaziyatlarda ham davlat organlari faoliyati qonuniylik va inson qadr-qimmatini hurmat qilish tamoyillariga muvofiq amalga oshirilishi kerak. O'RQ-790-sonli Qonun favqulodda vaziyatlardan muhofaza qilish sohasidagi huquqiy munosabatlarni tartibga soladi. Ushbu qonun doirasida favqulodda vaziyatlarning oldini olish, ularni prognoz qilish, aholini tayyorlash va oqibatlarni bartaraf etish kabi vazifalar muhim o'rin egallaydi. PF-27-sonli Farmon bilan tasdiqlangan Jamoat xavfsizligi konsepsiyasi esa jamoat xavfsizligini ta'minlash tizimini rivojlantirish, davlat organlari hamkorligini takomillashtirish va zamonaviy boshqaruv usullarini joriy etishga yo'naltirilgan. Favqulodda vaziyatlarda xavfsizlikni ta'minlashda quyidagi subyektlarning vazifalari

alohida ahamiyatga ega. Favqulodda vaziyatlar sohasidagi vakolatli organlar xavflarning oldini olish, aholini ogohlantirish, qutqaruv ishlarini tashkil etish va tegishli xizmatlar faoliyatini muvofiqlashtirishda ishtirok etadi. Ichki ishlar organlari o'z vakolatlari doirasida favqulodda vaziyat hududlarida jamoat tartibini saqlash, fuqarolarning huquq va qonuniy manfaatlarini himoya qilish hamda huquqbuzarliklar profilaktikasini amalga oshirishga ko'maklashadi. Milliy gvardiya qonunchilikda belgilangan vakolatlari doirasida favqulodda vaziyatlarni bartaraf etish jarayonida jamoat tartibi va xavfsizligini ta'minlashda ishtirok etadi. Mahalliy davlat hokimiyati organlari hududiy ehtiyojlarni aniqlash, tegishli tashkilotlar faoliyatini muvofiqlashtirish va aholiga zarur yordam ko'rsatish tadbirlarida ishtirok etadi. Sog'liqni saqlash muassasalari jabrlanganlarga tibbiy yordam ko'rsatish, ularni tegishli muassasalarga yetkazish va sog'liqni saqlash bilan bog'liq zarur choralarni amalga oshiradi. Fuqarolar va jamoat institutlari xavfsizlik qoidalariga rioya qilish, rasmiy ogohlantirishlarga amal qilish, tegishli xizmatlarni xavf haqida xabardor etish va qonunchilikda belgilangan tartibda hamkorlik qilish orqali xavfsizlikni ta'minlashga hissa qo'shadi. Mazkur subyektlarning samarali hamkorligi uchun vazifalarning aniq taqsimlanishi, tezkor axborot almashinuvi va harakatlarni muvofiqlashtirish mexanizmlari muhim hisoblanadi. Bunda bir organ vakolatining boshqa organ vakolati bilan asossiz takrorlanishiga yo'l qo'ymaslik, qaror qabul qilish mas'uliyatini aniq belgilash va fuqarolarning huquqlarini himoya qilish zarur.

FAVQULODDA VAZIYATLARDA JAMOAT XAVFSIZLIGINI TA'MINLASH TAMOYILLARI VA MUAMMOLARI

Favqulodda vaziyatlarda jamoat xavfsizligini ta'minlash bir qator fundamental tamoyillarga asoslanishi kerak.

Birinchidan, qonuniylik tamoyili davlat organlarining harakatlari amaldagi qonunchilikka va belgilangan vakolatlarga muvofiq bo'lishini talab qiladi. Favqulodda vaziyatning mavjudligi huquqiy asoslarsiz qarorlar qabul qilishga asos bo'la olmaydi.

Ikkinchidan, inson hayoti va sog'lig'ining ustuvorligi tamoyili xavfsizlik choralarini belgilashda insonlarni himoya qilishni asosiy mezon sifatida e'tirof etadi.

Uchinchidan, oldini olish tamoyili xavflar yuzaga kelishidan avval ularni aniqlash va kamaytirish choralarini ko'rishni nazarda tutadi. Bu yondashuv favqulodda vaziyatlar oqibatlarini bartaraf etishga sarflanadigan kuch va resurslarni samarali rejalashtirishga yordam beradi.

To'rtinchidan, muvofiqlashtirish tamoyili vakolatli organlarning o'zaro hamkorligini, axborot almashuvini va yagona maqsad yo'lida faoliyat yuritishini ta'minlashga qaratilgan.

Beshinchidan, mutanosiblik tamoyili xavfsizlikni ta'minlash maqsadida ko'riladigan choralar yuzaga kelgan xavfning darajasi va xususiyatiga mos bo'lishini talab qiladi. Fuqarolarning huquqlariga ta'sir ko'rsatuvchi choralar qonuniy asosga ega bo'lishi va zarur doiradan oshmasligi kerak.

Oltinchidan, axborotning ishonchliligi tamoyili aholini xavf haqida o'z vaqtida va tushunarli shaklda xabardor qilishni nazarda tutadi. Favqulodda vaziyatlarda rasmiy axborotning kechikishi yoki noto'g'ri ma'lumotlarning tarqalishi aholining xavfsiz xatti-harakatlariga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

TADQIQOT NATIJALARI VA MUHOKAMA

O'tkazilgan nazariy-huquqiy tahlil natijasida favqulodda vaziyatlarda jamoat xavfsizligini ta'minlashga oid bir necha muhim xulosalar shakllantirildi. Birinchidan, jamoat xavfsizligi tushunchasi favqulodda vaziyatlarda keng qamrovli mazmunga ega bo'lib, faqat jamoat tartibini saqlash bilan cheklanmaydi. U inson hayoti va sog'lig'ini himoya qilish, xavflarning oldini olish, davlat organlari hamkorligi va ijtimoiy barqarorlikni saqlashni ham qamrab oladi.

Ikkinchidan, jamoat xavfsizligi, jamoat tartibi va fuqaro muhofazasi o'zaro bog'liq bo'lsa-da, ularning vazifalari va qo'llanish doirasi farqlanadi. Ushbu tushunchalarni aniq

farqlash davlat organlari vakolatlarini belgilash va ilmiy tahlilning izchilligini ta'minlashga yordam beradi.

Uchinchidan, O'zbekiston Respublikasining favqulodda vaziyatlardan muhofaza qilishga oid qonunchiligi va Jamoat xavfsizligi konsepsiyasi mazkur sohadagi huquqiy hamda tashkiliy faoliyat uchun muhim asos yaratadi. Shu bilan birga, huquqiy normalarning amaliy ijrosi, idoralararo hamkorlik va aholining tayyorgarligi xavfsizlik tizimining natijadorligiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

To'rtinchidan, xavfsizlikni ta'minlashda oldini olish va tayyorgarlik choralariga e'tibor qaratish muhimdir. Favqulodda vaziyat sodir bo'lgandan keyingi tezkor harakatlar zarur bo'lsa-da, xavflarni oldindan aniqlash, aholini o'qitish va muntazam mashg'ulotlar tashkil etish salbiy oqibatlarni kamaytirishga yordam beradi.

Beshinchidan, inson huquqlarini himoya qilish va xavfsizlik choralarining mutanosibligini ta'minlash alohida ahamiyatga ega. Favqulodda vaziyatlarda qabul qilinadigan qarorlar nafaqat tezkor, balki huquqiy jihatdan asoslangan va tushunarli bo'lishi lozim. Ushbu natijalar jamoat xavfsizligini ta'minlashda huquqiy tartibga solish, samarali boshqaruv va profilaktik tadbirlar bir-birini to'ldiruvchi elementlar ekanini ko'rsatadi.

XULOSA

Favqulodda vaziyatlarda jamoat xavfsizligi tushunchalarining nazariy-huquqiy tahlili shuni ko'rsatadiki, mazkur soha shaxs, jamiyat va davlatning qonuniy manfaatlarini xavf-xatarlardan himoya qilishga qaratilgan ko'p tarkibli ijtimoiy-huquqiy tizim hisoblanadi. Jamoat xavfsizligini ta'minlashning samaradorligi normativ-huquqiy asoslarning mavjudligi bilangina belgilanmaydi. U davlat organlarining o'zaro hamkorligi, vakolatlarning aniq taqsimlanishi, aholining tayyorgarligi, axborot almashinuvi va xavflarning oldini olish bo'yicha amalga oshiriladigan tadbirlarning sifatiga ham bog'liq.

Tadqiqot natijasida quyidagi xulosalarga kelindi:

1. Favqulodda vaziyatlarda jamoat xavfsizligi tushunchasi jamoat tartibi va fuqaro muhofazasi tushunchalaridan kengroq mazmunga ega bo'lib, ularni o'zaro bog'lovchi umumiy xavfsizlik maqsadlarini qamrab oladi.
2. O'zbekiston Respublikasining O'RQ-790-sonli Qonuni va PF-27-sonli Farmoni mazkur sohadagi huquqiy tartibga solishning muhim manbalari hisoblanadi.
3. Favqulodda vaziyatlarda vakolatli organlarning hamkorligi, axborot almashinuvi va harakatlarni muvofiqlashtirish xavfsizlikni ta'minlashning asosiy tashkiliy shartlaridan biridir.
4. Xavflarning oldini olish, aholini tayyorlash va ishonchli ogohlantirish tizimlarini rivojlantirish favqulodda vaziyatlarning salbiy oqibatlarini kamaytirishda muhim o'rin tutadi.
5. Favqulodda vaziyatlarda ko'riladigan barcha choralar qonuniylik, inson huquqlarini hurmat qilish va mutanosiblik talablariga muvofiq amalga oshirilishi zarur.

AMALIY TAVSIYALAR

Tadqiqot natijalaridan kelib chiqib, favqulodda vaziyatlarda jamoat xavfsizligini ta'minlash tizimini takomillashtirish bo'yicha quyidagi tavsiyalar ishlab chiqildi.

1. Huquqiy tushunchalarni aniqlashtirish. Jamoat xavfsizligi, jamoat tartibi, fuqaro muhofazasi va favqulodda vaziyatlardan muhofaza qilish tushunchalarining o'zaro aloqasi hamda farqlarini ilmiy-amaliy qo'llanmalarda izchil yoritish maqsadga muvofiq.
2. Idoralararo hamkorlikni kuchaytirish. Favqulodda vaziyatlarda vakolatli organlarning vazifalari, axborot almashish tartibi va o'zaro muvofiqlashtirish mexanizmlarini amaliy mashg'ulotlar orqali muntazam sinovdan o'tkazish tavsiya etiladi.
3. Aholining xavfsizlik savodxonligini oshirish. Ta'lim muassasalari, mahallalar va korxonalarda favqulodda vaziyatlarda harakat qilish qoidalariga bag'ishlangan tushuntirish tadbirlari hamda o'quv mashg'ulotlarini muntazam tashkil etish lozim.
4. Ogohlantirish tizimlarini takomillashtirish. Aholiga xavf haqida tezkor, ishonchli va

tushunarli ma'lumot yetkazish uchun zamonaviy aloqa vositalari va rasmiy axborot kanallaridan samarali foydalanish zarur.

5. Aholining ehtiyojmand qatlamlarini muhofaza qilish. Bolalar, keksalar, nogironligi bo'lgan shaxslar va mustaqil harakatlanishda qiynaladigan fuqarolar uchun evakuatsiya hamda yordam ko'rsatish tartiblarini oldindan rejalashtirish tavsiya etiladi.

6. Xavflarni oldindan baholash. Xavf yuqori bo'lgan hududlar va obyektlarda profilaktik tadbirlarni kuchaytirish, monitoring va prognozlash natijalaridan rejalashtirish jarayonida foydalanish maqsadga muvofiq.

7. Inson huquqlari kafolatlarini mustahkamlash. Favqulodda vaziyatlarda qo'llaniladigan cheklovlar va boshqa choralar qonuniy, zarur va mutanosib bo'lishi, fuqarolarga ularning huquqlari va mavjud tartiblar haqida tushunarli ma'lumot berilishi lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. Yangi tahrir. 2023-yil 30-aprelda referendum orqali qabul qilingan. — <https://lex.uz>
2. O'zbekiston Respublikasining 2022-yil 17-avgustdagi O'RQ-790-sonli "Aholini va hududlarni tabiiy hamda texnogen xususiyatli favqulodda vaziyatlardan muhofaza qilish to'g'risida"gi Qonuni. — <https://lex.uz/acts/-6161244>
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 29-noyabrdagi PF-27-sonli "O'zbekiston Respublikasi jamoat xavfsizligi konsepsiyasini tasdiqlash va uni amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Farmoni. — <https://lex.uz/acts/-5749291>
4. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2023-yil 29-apreldagi 171-son qarori bilan tasdiqlangan Favqulodda vaziyatlarning oldini olish va bunday vaziyatlarda harakat qilish davlat tizimi to'g'risidagi nizom. — <https://lex.uz>
5. United Nations. Sendai Framework for Disaster Risk Reduction 2015–2030. Geneva: United Nations, 2015. — <https://www.undrr.org/publication/sendai-framework-disaster-risk-reduction-2015-2030>
6. United Nations Office for Disaster Risk Reduction (UNDRR). Disaster Risk Reduction: Terminology and Guidance. — <https://www.undrr.org/terminology>
7. O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi. — <https://lex.uz>
8. O'zbekiston Respublikasi Favqulodda vaziyatlar vazirligining rasmiy axborot resursi. <https://fvv.uz>
9. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining rasmiy veb-sayti. — <https://president.uz>